

DEANU GUOLÁSTANSOAHPAMUŠ

Deanu luossanálit

Deatnu dahká Norgga ja Suoma gaskasaš riikkarájá. Joga golganguovllus leat mánggat oalgejogat, maida luossa goargnu. Deanus lea máilmmi stuorámus Atlántta villaluossanálii. Oppa luossanálii čoahkkana unnimustá 30 sierra populašuvnnas. Deanu čázádat lea okta hárve čázádagain, maida olbmo doaibma guollebivddu vuhtii válddekahtá váikkuha luossanáliide hui unnán dahje ii olláge. Jahkásaš johkasállašat molsašuddet 70 ja 250 tonna gaskka, mii dávista gaskamearálaččat 30 000 - 50 000 bivdojuvvon guoli jagis. Mannan jagiid luossasállašat leat báhčán čielgasit vuollái gaskamearálaš sálašdási

Luosa guolástit Deanus stággobivddu lassin guovllu árbevirolaš bivdovugiiguin, dego joddobuođuin, njajggofirpmiin ja golgadagain. Bivdu lea Deanu váldorokki buot osiin seahkanálleguolástus. Dutkamušaid mielde johkaguolástusa bivdodási sáhtá leat badjel 60 %. Mearrabivdu vuhtii válddedettiin muhtun Deanu luossanáliid duodalaš guolástusjápmu sáhtá leat hui allat, juobe 90 %.

Guolástussoahpamušráddádallamiid álggaheapmi ja ráddádallamiid mihttomearit

Odđa guolástussoahpamuša áigáioažžuma leat oaidnán vealtameahttumin mángga sivas. Deháleamos sivva árabut gaskkalduvvan ráddádallamiid joatkimii leamašan menddo geahnohis guolástusa mudden. Deanu luossasállašat leat unnon 2000-logu álggu maŋná veardidettiin árabut dássái ja čuovvundieduid vuodul muhtun oalgejogaid luossanáliid dilli lea hui heittot. Stuorra luosaid mearis leat áican dássidis geahppáneami jagis jahkái. Dálá soahpamuša ráhkadus dárbbasa maiddái áigái heiveheami, go dat ii deavdde Davvi-Atlántta luosaid suodjalankommišuvnna (NASCO) ávžžuhusaid ee. guolásteami muddemis. Lassin mánggat Deanu guolástansoahpamušas máinnašuvvon hálddahušvirgeoapmahaččat leat rievdan hálddahušodasmahttimiid oktavuodas nuppeláganin ja soahpamuša lea dán dáfus sivva oažžut áiggi dássái.

Dálá ráddádallamat álggahuvvojedje jagi 2012. Ráddádallamiid várás sihke Suomas ja Norggas nammadedje odđa ráddádallanvájagottiid. Vájagottiid čoahkkaneamis figge seammasullasašvuhtii goappat riikkain. Suoma váljagoddái nammadedje ovddasteaddjiid eana- ja meahccedoalloministeriijas (2 st.), olgoáššiidministeriijas, Lappi EJB-guovddázis, Deanuleagi oktasaš čáhceviidodaga osolašgottiin (2 st.), Sámeturisma ja fitnodatdoallit rs:s ja sámédikkis. Lassin Suoma ráddádallanvájagoddái leat nammaduvvon bissovaš áššedovdit Ohcejoga gielddas, Ohcejoga osolašgottiin (2 st.), Meahciráddehusas, Luondduváriidguovddázis ja guolledoalu rávvenorganisašuvnnain. Árabut jagiid 1998-2001 doaibman váljagoddái veardidettiin báikkálaš beliid vejolašvuoda oassálastit váljagodde bargui lea nannejuvvon.

Ráddádallamiid almmolaš mihttomearrin áshuvvui Deanu anadromalaš guollenáliid (luossa, guvzá ja mearrarávdu) mánggahámatvuoda ja buvttadeaddjivuoda dorvvasteami suvdilis ovdáneami vuodđojurdagiid ja várrugasvuodavuodđojurdaga mielde ja guollebivddu ordnema nu, ahte čázádaga buvttadankapasitehta sáhtá ávkkástallat dievasmearálaččat. Guolleváriid seailuheamis ja ávkkástallamis figget giddet earenoamáš fuomášumi báikkálašservošiid ja álbmoga intreassaide.

Lassin mihttomearrin leamašan heivehit soahpamuša dálá áigái, eandalii buorebut dávistit NASCO ávžžuhusaid. Dát oaivvilda soahpamuša rievdadeami njuovžileabbon, vai guollenáli nuppástusaide sáhtta reageret muddemiin guolástusa dárkkuhusa mielde ovddalgihtii ráhkkaneami vuoddojurdagiid mielde. Njuovžilvuoda ollašuttima dihtii maiddá stáhtaid gaskasaš dutkan-, bearrágeahččo- ja hálddahusovttasbarggu lea ulbmil ovddidit. Soahpamuš galgá maiddá deavdit Suoma dálá vuodđolága gáibádusaid eará vuodđovuogatuodaid suoji ja daid oktiiheiveheami dáfus.

Molssaeavttut guolástusa muddemii

Guolástussoahpamušráddádallamiid áigge guorahalle eará molssaeavttuid guollebivddu muddema ollašuttimii. Guorahallama vuolde ledje ee. bivdoáiggiid mudden, sálašeriid geavaheapmi ja guolástanlohpeeriid geavaheapmi. Guorahallama vuodul mearridedje čovdosa, mas guolástusa mudden lea ollašutton vahkkosaš ja jahkásaš bivdoáiggi muddema ovtastupmin, maid geavahit maiddá dálá soahpamušas. Turismaguolásteami muddema vuodđun lea guolástanlohpeari mudden ja jándorguovdasaš bivdoáiggi mudden. Sálašeari geavaheami eai oaidnán dálá dilis heivvolaš čovdosiin, go bivdobaji sálašeari dievvama čuovvun ja bearrágeahčču livččii váttis ordnet. Jándorguovdasaš sálašearis ii bealistis livččii lean vejolašvuolta olahit doarvái buori muddenváikkuhusa.

Ráddádallamiid áigge dutkandiehtu luossanáliid dilis lea šaddan dárkileabbon. Luossanáliid dili árvoštallamis lea vástidan Suoma ja Norgga oktasaš luossanáliid dutkanjoavku. Mánnggaid Deanu čázadagaid luossanáliid dilli lea headju nappo gierdavašvuoda mihttáriin geavahuvvon godđanmáddodatmihttomeari vulobealde. Menddo garra guollebivdu čuoheá eandalii bivdobaji álggus johkii gorgŋon stuorra luosaide, maid lohku lea guhkes áigegaskkas njiedjan čielgasit. Guollebivddu fuomášahtti geahpedeamit lea vealtameahtun dili divvuma dihtii maiddá vuodđolága guoskevaš 20 § birasvástu geahččančiegas. Soahpamuša guolástanjuolggadusas guollebivddu geahpedeamit leat čujuhuvvon dutkandiehtu vuodul eandalii bivdobaji álgu nu, ahte dat váikkuhit beaktilit náliid dili buorráneapmái. Dán sivas ráddjehusaid lea ferten čujuhit maiddá árbevirolaš bivdui, fierbme- ja buodđobivdui. Luossabuvttadanguovlluid sajádat (Norga 2: Suopma 1) lea váikkuhan maiddá muddenčovdosiin. Ráddádallamiid áigge guollejámu geahpedandárbu šattai dárkileabbon álggu 50 %:s dálá mihttomearrái 30 %:ii. Dáinna geahpádusain mánnggaid luossanáliid árvoštallet ealáskit suvdilis dássái guovtti luossasohkabuolvva, nappo ráhpadis logi jagi siste.

Nuppástusat guolástansoahpamuša ráhkadusas

Ráddádallon guolástansoahpamuš spiehkka ovdit soahpamušain das, ahte dat sistisdoallá NASCO ávžžuhusaid mielde njuovžilvuodamekanismin, man vuodul guollebivddu muddema sáhtta heivehit luossanáliid dili ektui. Njuovžilvuhtii gullevaš doaimbajuid árvoštallama vuodđun lea dikšunplána, man gárvviteamis ásahuvvo maiddá soahpamušas. Njuovžilvuoda oassin guolástussoahpamušii gullet maiddá luossanáliid guovdu ovddalgihtii sohppojuvvon doaimmat, maid lea vejolaš bidjat johtilis áigetávvaliin fápmui, jus luossanáliid hedjona eanet go meroštallon kritearat oaivvildit. Soahpamušii gullet meannudeamit, maid mielde muddendárbbu árvoštallan dáhpáhuvvá ja guolástanvuogatuoda hálddašeadjit besset váikkuhit árvoštallamii. Guolástanráddjehusaid lea vejolaš maiddá láivudit, jus guollenáli dilli addá dasa vejolašvuoda. Guolástanjuolggadus lea odđa soahpamušas mearreáigásaš.

Guolástanvuogatuodaid geavahanvejolašvuodát leat meroštallojuvvon guolástanjuolggadusas. Suomas guolásteaddjit leat juhkkujuvvon njealji jovkui. Deanuleagi olggobealde fásta ássi guolástanvuogatuodaid

eaiggádiid geavahanrivttiid leat figgan buoridit go leat várren dán guolásteaddjijovkui eanemustá goalmmátoasi turismaguolástanlobiin eanet ovddolaš eavttuiguin go aitosáš turistabivdiin leat. Buot Deanu johkalegiid olggobealde ássi guolástanvuoigatvuođa eaiggádat leat ovttahtton oktan joavkun.

Soahpamuša sisdoallu vuodđolága dáfus

Suoma vuodđolágas leat mánggat sierralágan vuodđovuoigatvuođat, maid intreassat sáhttet leat gaskaneaset ruossalasat. Dáid vuodđovuoigatvuođaid lea vejolaš ráddjet, muhto ráddjehusat galget leat ákkastallojuvvon, dárkilit ráddjejuvvon ja govtolačča. Deanu guolástansoahpamuša dáfus eanemus guovddážin leat luossanáliid dillái gullelaš ovddasvástádus birrasis (20 §), sámekultuvrii gullelaš vuoigatvuohta iežas gillii ja kultuvrii (17 §) ja opmodaga suodji (15 §). Maiddái vuoigatvuohta bargui ja ealáhusfriijavuhtii (17 §) leamašan guorahallama vuolde. Ođđa guolástansoahpamušas dáid vuoigatvuođaid figget heivehit oktii. Lassin ráddádallanbohtosii váikkuhedje maiddái Norgga stáhta gáibádusat ja ulbmilat. Deanu luossabuvttadanguovlluin dušše sulaid goalmmádas gullá Supmii, mas maiddái lea mearkkašupmi ráddádallamiin.

Dutkandiedu vuodul lea čielggas, ahte Deanu luossanáliide čuohcán guollebivddu galgá geahpedit mearkkalaččat, vai náliid geavaheami oažžu suvdilis dássái. Dát guoská eandalii árbevirolaš bivddu beaktilis buoddo- ja fierbmebivdosiiguin, maida gullá lágga maiddái sápmelaš kultuvra.

Sámekultuvrra figgat goittotge suddjet guolástanjuolggadusas nu, ahte ain lea lobálaš bivdit árbevirolaš, beaktilis bivdosiin, dego buođuiguin sihke golgadat- ja njaŋggofirpmiiguin, vaikkege ráddjejuvvon vuogi mielde, ja ráddjet daid geavaheami ássanbáikeprinsihpa mielde báikkálaš guolástanvuoigatvuođa eaiggádiidda. Jus mudden ollašuttojuvvošii čavga dušše biologalaš, luossanáli dillái gullelaš vuolggasajiin, livččii ákkastallojuvvon juobe gielddit guollebivddu Deanus s. golmma jahkái. Dan sadjái luossanáliid dili figgat ealáskahttit oalle mášolaš áigetávvaliin sulaid guovtti luossasohkabuolvva nappo ráhpadis 10 jagi áigegaska perspektiivvas ja vugiin, mii addá vejolašvuođa árbevirolaš bivddu hárjeheapmái maiddái dán ealáskahttinbaji áigge. Muddema mihttomearri, luossanáliid dili oažžun gierdavaš dássái, lea aiddo muttát dorvvastit sámekultuvrra suoji maiddái boahhtevuođas.

Juksojuvvon ráddádallanboadus lea kompromissa mánggaid hui earálágan guollebivddu guoskevaš intreassaid gaska.